

RE-FORMATIO

TROEN og AANDEN - og HJERTET

6. årgang nr. 6

Efteråret 1963

Naar man nemlig for Alvor troer paa en levende Gud, som seer paa Hjertet, og troer paa en virkelig Frelser "fra Synd, fra Død og fra Satans Rige", da kan man hverken, som de Vantro, rive Moralen fra Dogmatiken, eller nøjes med den Oplysning, at "Kiærlighed er Lovens Fylde", uden at bryde sig om, enten man har eller fattes den, og ved at læse flittig baade i Skriften og i sit eget Hjerte, lærer man da snart, at disse to Bøger stemme godt overeens deri, at det er "Troen og Aanden" det gælder om: den faste, bestemte Tro paa Jesus Kristus, baade som Guds og Menneskens Søn, og en virkelig Modtagelse af en virksom Guds-Aand, der levendegjør Troen og forbinder os i Sandhed og Kraft med Jesus Kristus, saa vi kan bytte med Ham, lade Ham tage vor Synd, vor Død og alle vore Sorger paa sig, og give os sin Retfærdighed, sit Liv og sin Glæde isteden; thi kun da kan vi blive som Han var i denne Verden, hvad ikke blot Skriften siger, vi skal blive, men hvad Hjertet ogsaa føler, vi maa blive, naar der skal være Liv og Heltkraft i vort Haab om at blive "som Han er" i den anden Verden.

... Troen er jo uopløselig knyttet til Daaben, som den aandelige Fødsel, og Vilkaarene for det christelige Liv kort og godt udtrykt i Daabs-Pagten, medens Indbydelsen til Herrens Bord klarlig melder, hvorved Livet

skal opholdes og faae sin rette Skikkelse i Hans aandelige Legeme, hvorpaa vi alle ere Lemmer, saa hvem der kun har Troen, og venter Alt af Herren med den Helligaand, synes aldrig at kunne tage fejl enten ad Naadelivets Vilkaar eller ad dets Kilde og Nærings-Midler. Kiende vi imidlertid noget til vort eget Hjerter, da kiende vi kun alt for godt den Egenkiærlighed, Selvraadighed og Selvklogskab, der ikke blot har skilt os ved det gamle Menneske-Liv i Guds Billede, men bestrider uafladelig det Ny i Christo Jesu, og naar vi betænke, hvad der hører til at finde sig i Herrens Anordninger og følge dem, da see vi let, at Livets Vei er smal og Porten trang; thi den rette Forbindelse af det Udvortes og Indvortes, det Legemlige og Aandelige, det Time- lige og Evige, det Menneskelige og Guddommelige, det Enkelte og det Almindelige, falder os Alle, selv naar den er os utvivlsom, forunderlig fremmed.

N. F. S. Grundtvig
i Kirkelige Oplys-
ninger (især for Lu-
therske Christne).

KOMMENTAR

FOLKEKIRKELIGE STRUKTURÆNDRINGER OG KIRKENS STRUKTUR

Strukturændringer i folkekirken er for øjeblikket på forskellig vis til debat, og der kan ikke råde megen tvivl om, at debatten vil tage til i heftighed og skarp-
hed, som tiden går, og problemet presser på til afkla-
ring og løsning. Folkekirken må, siger man, til enhver
tid tage form efter den tid, den er indsat i, og det
sted, den lever på. Kirkehistoriske linier trækkes op
til påvisning af dette, og i store træk må man give de
lærde ret i deres fremførte synspunkter.

De ydre strukturændringer, som forventes eller til-
stræbes, er først i de senere år ved at blive synlige,
men vær sikker på, at i løbet af få år, når først stor-
kommuner er en kendsgerning, vil der her ske store ting.
Det er de små sogne, der er problemet, siger man. Men
det er dog at forenkle sagen en smule. Det egentlige
problem er jo nemlig de voksende byer, hvor kirken er
håbløst bagefter. Strukturændringen består jo i, at be-
folkningen i stedse stigende grad samles i byerne, og
resultatet vil, spår de kloge, blive, at omkring år 2000
vil ca. 5 mill. af landets samlede befolkning på 6 mill.
bo i byområder.

På forhånd må det her ligge klart, at kirken, der jo
ikke i første række er gudshuse, men mennesker, guds-
folket, må være dér, hvor mennesker nu engang er. Det
er sagt, at vil bjerget ikke komme til Muhammed, må Mu-
hammed komme til bjerget. Overført på kirken vil det
sige, at vi ikke skal vente, at folk vil søge til kir-
ke, hvor den tilfældigvis ligger, men omvendt, at kir-
ken må opsøge og være blandt mennesker, hvor de bor og
lever deres liv. Det er i denne situation, at de små
sogne er kommet i lyset og i klemme. "I er for få, og
I har for mange præster", siger man til os.

Men er det nu helt sand tale at føre? Vi i de små sog-
ne kan godt se, at der må gøres noget for byerne, og at
det kan medføre, at vi kommer til at afgive nogle af vo-
re præster. Derimod kan vi ikke se, at vi, fordi den
kirkelige betjening må omlægges, også skal trues af di-
rekte nedlæggelse. Hvis det bliver sagt klart og ærligt
til os, at de kirkelige myndigheder, eller magten bag
dem, ikke vil os til livs, men trods nødvendig omlæg-
ning af den kirkelige betjening vil fremme det kriste-
lige livs vækst iblandt os, og til dette henregner vi:
at få lov til fremdeles at leve vort kristenliv i menig-
heder, vil vi nok være villige til forhandling og til
at vise brodersind. Men endnu er vi utrygge ved, hvad
man egentlig vil os. Derfor må vi, inden man forlækker
os til at sælge vor sjæl, bede om klar besked hensigten
vedrørende.

Men vi er da lige så usikre på, hvad det egentlig er,
man vil i byerne. Vi på landet skal afgive vore præ-
ster, men skal de virkelig sættes ind på de strategi-
ske punkter i de voksende byer, eller skal de bare for-
svinde og tjene til at udfylde opståede huller i det

hidtil kendte? Vi på landet er ikke vant til at lade os tage ved næsen af fine byfolk, vi vil se konkrete ting, have et virkeligt tilbud at forhandle om. Derfor siger vi: "Må vi få besked om, hvor mange præster af vore I i øjeblikket har brug for, og må vi så lige få at vide, om I overhovedet vil bruge dem, og hvor I vil anbringe dem, for det ved da hvert barn på landet, at "præsten må bo der", hvis man skal have en præst, og han skal kunne være det. Hvad er det, I vil føre os ud i - ja, har I overhovedet noget konkret at føre os ind til?"

Man fortæller os også, at der er eller snart bliver alvorlig præstemangel, og hvis det er sandt, at der kun er indtegnet ca. 40 studenter til de teologiske fakulteter for dette år, så lyder det troligt nok. Men os undrer det ikke. Det at præsteembedet, altså ikke blot præstestanden, i årtier er blevet ringeagtet og hængt ud som det bare ingenting, det hæver sig nu med et meget forståeligt bagslag: Ingen gider da være noget, som der ikke er noget ved! Med den rådende indstilling skal der jo ligefrem blive præstemangel! Men når man så alligevel synes at mangle nogle af dem, man før så udmærket mente sig at kunne undvære, så undrer det os, at man straks giver sig til at hugge præster fra de steder, hvor det i praksis endnu har været muligt og respekabelt at være præst. Hvorfor ikke i stedet for give sig til at kalde ad de unge i det vidtforregnede, kristelige ungdomsarbejde og helt direkte sige til dem: "Vi har altså brug for jer som præster". Er det, fordi man er bange for at gå i sig selv og ganske bogstaveligt vedgå, at præsteembedet hører med til både kirkens væsen og væren, ganske parallelt med ordet og sakramenterne? Her er vi mange, der venter på ændrede signaler.

Folkekirkens ydre strukturændring sættes under debat. Det følger af samfundsudviklingen. Javel, men det er vel ikke også en afledningsmanøvre, der skal få os til at glemme den indre, glidende strukturændring, der finder sted i folkekirken og truer den som kirke. Den indre strukturændring bekymrer os mere, fordi den er så farlig og så udbredt. Vil folkekirken længere være og vil den i længden være i stand til virkeligt at være kirke? - det er for os den afgørende sag. Og her har vi også vore bange anelser. Hvem tegner firmaet, spørges der, og straks falder svaret: Ingen. Men alt imens

forfalder firmaet, fordi ingen har noget at skulle have sagt - mere end andre. Ingen siger derfor noget, og derfor sker der heller ikke noget. Og dog er jo biskopper, provster og præster kaldet til midt i folkekirken at tegne kirken. Hvis man ikke har dem til det, hvad skal man da så med dem? Så er de virkelig unyttige lukkusdyr, som man snarest bør se at befri sig for. Vi savner et kirkeligt ord fra kirkens mænd. Det er tit nok blevet efterlyst.

Men hvorfor er da kirkens mænd så luskede tavse? Jeg tror, det hænger sammen med, at vi i disse "videnskabelige" tider har fortabt os i det videnskabelige spørgsmål om, hvad den sande kristendom er, og dermed er kommet til at forsømme spørgsmålet om kristendommens sandhed og herunder helt har glemt det svar, som ligger i selve den bekendende kirke og troende menighed. Vi har simpelthen glemt at være firma, at være det folk, som Guds ånd kalder sammen til den levende Kristus, den sakramentalt nærværende og handlende Kristus, i det forkyndte ord og i de uddelte sakramenter. Den rent faktiske menighed, forsamlet som pagtsfolket under ordet og omkring bordet, er den "tingenes midte", hvorudfra alt må beskues, bekendes, bevidnes og berettes. Det er denne samling mod midten, der er så hårdt tiltrængt.

Det afgørende for os i den hele debat er derfor ikke så meget spørgsmålet om folkekirkens ydre strukturændringer, men meget mere spørgsmålet om den stedfindende indre strukturændring, der fører os videre til, som en sag om liv og død for folkekirken som kirke og for os personligt som kristenmennesker, at spørge efter kirkens struktur. Dermed står og falder nemlig det hele. Skal dette spørgsmål skubbes til side eller direkte benægtes, forrådes folkekirken, og forrædderiet kan blive så stort, at det ikke vil være til at bære.

Meget kan siges os højkirkelige på, og det er ikke altid lige pænt, hvad der siges. Vi er jo heller ikke ufejlbare, men har vore svagheder og gør vore dumheder. Kun skal vi ikke lade os gå på af, at man overfalder os. Selvfølgelig giver det at få klø altid smerter, så man ømmer sig, men derfor kan den indre glæde godt være derunder, fordi også vi agtes værdige til Det at alle ikke taler godt om os, er sandelig et håndgribeligt bevis på, at vi fremfører en rigtig sag. Er det tilfældet, skal vi ikke klynke. Men så meget vil vi

gerne sige om os selv, at vi - i broderskab også med andre uden for lige vor kreds - er levende optaget af kirkens struktur, for det er kirken, vi vil bygge med på: den hellige kirke, der skænkes i nåde og modtages i troens lovsang og bøn, den kirke, der er katholsk (almindelig), fordi den står i historisk kontinuitet bagud og i økumenisk samtale forud, den kirke, der er apostolisk, ikke kun gennem apostolisk skrift og "på apostolisk vis", men også, og ikke mindst, ved at være udadvendt (mission) og henvendt (diakoni), den kirke, der er menighed, et om ordet og på sakramenterne ved Ånden og i troen forsamlet gudsfolk, der derfor må leve som menighed.

B. Riisgaard
Rimsø

Teologiske bidrag (6)

OM BISPEEMBEDET

En anmeldelse i "RE-FORMATIO" af "Kritik til kirken" sluttede således: "Sammenfattende må det siges, at kritikerne ikke rigtig ved, hvem de skal adressere deres kritik til. Derfor løber meget af det gode og positive, som retfærdigvis også siges, blot ud i sandet. En undtagelse derfra er Poul Exner, som utvetydigt henvender sig direkte til kirkens tilsynsmænd, vore biskopper, og minder dem om deres særlige ansvar, hvilket jo som bekendt udløste en voldsom biskoppelig harme fra en tiendedel af bispekollegiet".

Nu var det måske ganske rosværdigt, at én biskop dog ville tale, men desværre var hans "harme" større end hans teologiske saglighed. Således undlod han ikke at trække de arme gamle travere ud af stalden. Vi fik igen serveret det gamle Lutherord om, at vi alle ved dåben bliver indviet til præster. (Så er vore "døbte hednin-

ger" vel også præster!) Biskoppen anbefalede varmt Exner at repetere Lutherskriftet. Måske biskoppen selv burde gøre det samme - med pudsede briller. Allerede på første side læses f. eks.: "om Gud dog ville hjælpe sin kirke ved lægstanden, efterdi den gejstlige stand, hvem det med mere føje tilkom, er bleven helt uagtsom".

Som adelsmanden talte om de gyldne kæders forpligtelse, således vil mange vedblive at spørge biskopperne: hvorfor bærer I gyldne kåber?

Disse linier skal nu egentlig ikke opfattes som en fortsættelse af martskrigen, men mere som en indledning til beretningen om en diskussion om samme emne.

For hundrede år siden var der en provst J. A. Brasen i Skelskør. I dag ville han rimeligvis være blevet stemplet som "højkerkelig", og unægtelig fremførte han også mange gode synspunkter. Noget forkættet blev han, omend han dog i en enkelt sag - om præster bør være rigsdagsmænd - vandt selveste Mynsters fulde tilfredshed. (Det glædede også Mynster, at Brasen gentagne gange - i udtalelser om præsteembedet - fremhævede præsterens forpligtelse til lydighed imod deres biskop.)

Med en anden stormand, professor H. N. Clausen, var der næsten kun uenighed. Således havde de to mænd i 1855 en varm diskussion om blandt andet bispeembedet.

Dette år havde kirkeforfatningskomiteen udsendt sin betænkning. Komiteens flertal, herimellem Clausen, ønskede et højeste kirkeligt repræsentationsorgan sammensat af gejstlige og verdslige medlemmer. (Mindretallet var mere interesseret i at begynde fra neden af med menighedsråd.)

Provst Brasen kunne ikke bifalde flertallets votum, da han fandt, at det slet ikke gav bispeembedet, hvad dette tilkom. Han skrev da i "Ugeskrift for den evang. Kirke" en vægtig artikel om denne sag. (Første artikel, der fulgte flere, hed: "Om bispeembedets betydning i den evangeliske kirke".)

I det følgende skal hans artikel og dens fortsættelse ikke kommenteres ret meget, men af pladshensyn nærmest kun refereres.

Brasens udgangspunkt er dette: "Ved indstiftelsen af det apostolske embede og ved den derved etablerede sontring mellem menighederne og evangeliets tjenere har Herren selv oprindeligt lagt den grundvold, hvorpå kirkens forfatning tidlig udvikledes i dens væsentlige træk!"

Allerede i den apostolske tidsalder var forfatningen kommet til en vis fuldendelse. Dels havde menigheds-samfund dannet sig om enkelte personligheder, og dels var den kirkelige embedsgerning blevet delt (diakon, præst og biskop).

Brasen indrømmer den ensartede betydning af "præst" og "biskop"; men han betoner, at i apostlenes stilling og virksomhed var der givet et episkopat, såvel over menighederne som over deres præster. Således gav f.eks. Paulus Timotheus et højere tilsyn.

Bispedømmet "repræsenterer enheden af den kirkelige organisme, indenfor hvilken det kirkelige embede er til stede i alle sine funktioner, og indenfor hvilken alt skal være samlet, hvad der hører til kirkens liv og synlige fremtrædelse". Samtidig med troens første forkyndelse er bispedømmet straks blevet plantet, for at "forplantning, udvidelse og udvikling kunne ske fra den grund, som derved lagdes".

Brasen hævder, at fordi bispedømmet i romerkirken blev forenet så meget med det verdslige, at dets kirkelige betydning skjultes for mange, derfor opstod der i reformationstiden en stærk stemning imod bispedømmet. I den lutherske kirke gik bispedømmet faktisk over til kongen. "Det ophørte at eksistere som led af kirkens hellige embede og blev verdsliggjort". Men dog blev superintendenterne alligevel indviet.

Efter reformationen er man med hensyn til bispedømmet derfor kommet ind på en skadelig afvej. Vel vil Brasen nok indrømme staten et øverste tilsyn over de kirkelige anliggender; men det kirkelige embede, ikke mindst bispeembedet, skal dog have en vis frihed. Hvis staten vil være både stat og kirke, bliver det hele nemlig stat.

Ganske vist er ordet og sakramenterne bevaret i deres renhed, men samfundslivet er kun svagt, og det skyldes den manglende enhed og højere ledelse.

Brasen er ikke interesseret i en synodalforfatning, fordi den (i sin foreslåede form) er en fornægtelse af bispedømmets og det kirkelige embedes betydning; men han vil gerne drøfte tanken om et bisperråd. Han synes dog især at betone det enkelte bispedømme. En højeste repræsentation af kirken, frygter han, vil føre til enten cæsareopapat eller til romersk pavedømme, hvorved det kirkelige og det verdslige sammenblandes.

Han indrømmer altså den verdslige magt et vist tilsyn. Staten må gerne afgøre kirkens "ydre" forhold - dog altid efter at have hørt biskoppen. Ret tillidsfuldt mener han, at grænsen mellem "det ydre" og "det indre" altid kan trækkes.

Men biskopperne er bærere af den egentlige kirkemagt. De er "i udøvelsen af det særskilte apostoliske embede, i den del af kirkens hellige embede, som blev apostlene forbeholdt". Så biskoppen bør være det første levende lem i kirkesamfundets bygning.

Biskopperne er rent ud et nødvendigt led i kirkens forfatning, "fordi vi, når dette savnedes, ville være affaldne fra den af Herren selv og Hans apostle grundlagte orden".

Brasen minder om, at hvor bispeembedet ikke findes i oprindelig betydning og virksomhed, dér opstår spaltninger og partiskel. Og glemmes må da heller ikke, at vort folk modtog kristendommen med bispeembedet.

Naturligvis blev Brasen beskyldt for at "nære romersk-katholske anskuelser på dette punkt". Clausen tillagde ham den opfattelse, at det var det katholske bispedømme, han hævdede. Hertil svarer Brasen, at det katholske bispedømme er virkelig også kirkens bispedømme. Derfor må dets væsentlige betydning også falde sammen med den betydning, der kræves for bispedømmet i den evangeliske kirke. "Den evangeliske kirke er dog ikke til, har ikke sit værd, sin hæder, i afsondring fra, men i inderlig tilslutning til den rette katholske kirke; og dersom der er et kirkens bispedømme, og den evangeliske kirke har sondret sig som et særskilt led af den almindelige, den katholske kirke, så måtte vel bispedømmets betydning i det væsentlige blive det samme i den evangeliske som i den katholske kirke".

Dogmet om den historiske nedstamning fra apostlene kan ikke være en anke mod det katholske bispedømme, eftersom det indeholder en forkyndelse om bispedømmets oprindelse, som kirken - man kalde den evangelisk eller katholsk - må hævde. Om successionen så end hist og her er afbrudt, alligevel er bispedømmets udgang fra apostlene ubestridelig. Iøvrigt mener Brasen, at successionen såvidt muligt bør fortsættes. Han ser det som et fortrin for romerkirken, at den bedre har bevaret successionen. Han paralleliserer bispesuccessionen med kongerækkens legitimitet. "Den kan ved de menneskelige

vilkårs usikkerhed afbrydes, forstyrres; der kan blive spring i den. Men den kan vindes på ny igennem tiderne efter at have fået Guds og menneskers vidnesbyrd for sig".

Det anses som utvivlsomt, at apostlene har indviet andre til tilsynsembedet, og således er tråden fastholdt gennem tiderne. Den romerske theologi er vel gået for vidt, men det kan ikke svække betydningen af kirkens almindelige vedvarende bispedømme.

Brasen vil dog ikke underkende bispedømmet i den evangeliske kirke; for selv om successionen blev afbrudt ved reformationen, så ophører Guds nåde dog ikke. "Når institutionen blev, kunne Gud da ikke lade velsignelsen blive og knytte tråden på ny, ligesom blodet i det menneskelige legeme kan standse i en hovedåre og livsprocessen fortsætte, idet en sideåre dannes til at blive en hovedåre".

Og det evangeliske bispedømme svækkes ingenlunde, fordi det føres tilbage til det katholske. Dets betydning beror netop på, at det ses som eet med den katholske kirkes bispedømme, ses at være udgået fra apostlenes tjeneste og troes at have nådegaverne ovenfra til tjenestens udførelse.

Det havde dog været heldigt, om kun bispeembedets verdslighed og ikke dets kirkelige betydning med var blevet fjernet ved reformationen. I så tilfælde havde vi bevaret den historiske succession. Men nedstamningen haves dog stadig.

Brasen er udmærket klar over, at der kan synes at være en modsætning mellem den ære, han giver bispedømmet i den evangeliske kirke og hans indrømmelse af "forvanskning" ved reformationen. Han forklarer det således: ved reformationen gik bispedømmet altså faktisk over til kongen og blev for så vidt sækulariseret, men ved siden af denne faktiske tilstand har den evangeliske kirke dog stadig krævet et "rent og frit bispedømme, som del af kirkens hellige embede, efter den grundvold, som er lagt af Jesus Kristus og Hans hellige apostle". Staten har da også stedse, trods alle overgreb, set kirken "som et eget samfund overfor sig, og da rådført sig, forhandlet med rigets biskopper".

Midt imellem de faktiske forhold (med bispedømmet gået op i staten) og kirkens fordringer (om bispedømmets betydning) er der et tredje, nemlig embedet med dets

gerning, som staten ikke har overtaget, ikke har ladet udføre ved sine egne tjenere. Derfor skal bispedømmet have, hvad det kan tilkomme som tilsynsembede i Jesu Kristi kirke.

Om omfanget af et evangelisk bispedømmes virksomhed skriver Brasen meget, og det må vist siges, at han indrømmer staten mere magt, end man skulle forvente.

Om kirkens ydre anliggender skal bisperne kun ønske at blive spurgt. Derimod skal de selv kunne træffe afgørelser i de indre anliggender, omend dette også skal ske i form af indstillinger og forslag.

Kirkens indre anliggender, det egentlig kirkelige, er især: ordets forkyndelse, sakramenternes forvaltning og embedets udførelse på de enkelte steder. Brasen finder det urimeligt, at ikke biskopperne, men en minister, anordner bønnerne til gudstjenesten. En kongelig forskrift burde f.eks. lyde således: "Rigets biskopper have foreslået, og Vi ved Vort samtykke stadfæstet, følgende bøn at bruges ved den offentlige gudstjenestes slutning.." i stedet for en kgl. befaling kontrasigneret af ministeren.

Om de ydre anliggender siges det stærkt, at staten naturligvis ikke kan tillade en anden autoritet ved siden af sig. Og desuden, om kirken så fik nok så mange garantier, ville staten alligevel tage magten, når den ønskede det.

Brasen drøfter også bispeembedets forhold til menighederne. Biskopperne skal ikke herske over menigheden, da de jo er til for menighedens skyld. De er Jesu Kristi tjenere, og for at være det, må de først være menighedens tjenere. (I denne forbindelse citerer han Filip. 1,1 (!))

Tillidsfuldt siger han: "Et 'gejstligt aristokrati' af denne art, hvorved nogle fremfor andre har modtaget indvielse og kald, og har hengivet sig til Kristi og menighedens tjeneste, dette vil vel blive i kirken, og må antages at være højst ønskeligt og fornødent; og forsåvidt som bispedømmet måtte svare til den beskrivelse, som her er givet af dets oprindelse, dets omfang og dets tjenende gerning i forhold til menigheden, så frygter jeg ikke for at høre bebrejdelsen for, at jeg skulle betragte bispedømmet fra et mystisk-hierarkisk standpunkt, eller at det skulle blive et navn uden væsen og virkelighed".

Eftersom anledningen til artiklernes fremkomst var kirkeforfatningsproblemet, har Brasen også noget at sige om, hvem der repræsenterer kirken. Og det er netop bisperne. Et samfund kan ikke fuldstændigt repræsenteres ved valg franeden, og det rene demokrati er fordærveligt såvel i kirke som i stat. Bisperne er de nærmeste til at repræsentere kirken overfor staten. "Det, som skal sikres, - det, der skal strides for, er, at det, som udgør kirkens egentlige liv, at troen og lærdommen, at gudsdyrkelsen og samfundsordenen kan blive bevaret. Men herover våges der ikke fra neden af. Til at vogte herpå er biskopperne satte, og for at understøtte kirkens liv skal bispedømmet derfor ikke udslettes, men hæves og styrkes".

Clausen kunne naturligvis ikke tilslutte sig Brasen i ret meget. Stærkt betoner Clausen, hvad han kalder "den grundsætning, hvorved reformationen netop godtgør sig som evangelisk-kirkeligt genfødelsesværk: at kirken med sine goder og gaver ikke er bunden til sted og tid, til personer og embeder, til ydre skik og ceremoni. Men således er netop kirkens virkelighed efter katolicismens system bundet uadskilleligt og uopløseligt til de biskoppelige personer og den biskoppelige indvielse. Med troen på denne kirkelige nødvendighed af bispeembedet er tillige den tilsvarende karakter af præstedømmet givet. Thi ordinationens mysterium er det magiske forbindelsesled imellem begge; har biskoppen magt til ved håndspålggelse at forlene underfulde nådegaver, så er det præsten, hvem disse ved håndspålgelsen bliver til del".

Og lige så stærkt kan Clausen fortsætte: "Så længe som det nye testamente er i folkets hænder, og så længe som nogen bevidsthed endnu lever i folkets midte om reformationens værk som genfødsel af evangeliets frihedslov, kan det ikke omtvivles, at enhver bestræbelse, som går i hierarkisk retning, kun vil virke mistrovækkende og bortstødende".

Det biskoppelige embede skal efter hans opfattelse ikke forherliges ved "at føre det historiske stammetræ tilbage til apostlene", men ved at genfremkalde det apostolske tilsyns embedes kærlige nidkærhed. Og præsterne skal ikke lægge vægt på "teorier om embedets guddommelige benådelse og ordinationens mysteriøse kraft", men hente myndighed og velsignelse fra Guds ord - og

vise en inderlig indleven i evangeliets lære og ånd, så de ved ord og levned kan erkendes som apostolske vejledere.

Som alle andre diskussioner ebbede også denne diskussion ud, uden at den ene fik overbevist den anden. I én henseende er problemstillingen lidt anderledes end i senere diskussioner om samme sag. Ikke mindst for Brasen stod statskirken som noget givet. Det er hans forudsætning. Derfor kan han fremsætte udtalelser, der under denne synsvinkel er selvfølgelige, men som under andre forhold er mere omtvistelige. Men dét står fast, at han havde kærlighed til kirken, og netop denne kærlighed, samt hans troskab mod skriften, drev ham til at ønske det bedste for sin kirke, at den i et og alt måtte forblive på sin apostolske grundvold.

J. Em. Hansen
Haderslev

Adskillelse mellem kirke og stat -

INDTRYK FRA EN REJSE I ØSTTYSKLAND

Når man rejser med færgen fra Gedser til Warnemünde, får man indtryk af mange forskelle mellem de to lande, hvori de to havnebyer ligger, Danmark og Østtyskland. En af forskellene er særlig grel og falder i øjnene allerede, før man sætter sine fødder på østtysk jord. Det er det store opbud af bevæbnede soldater og betjente i den østtyske havn. Man kan næppe undgå at overveje forskellen mellem Danmark, som ifølge østtysk sprogbruger et militaristisk Nato-land, og Østtyskland, som ifølge samme sprogbrug er et fredselkende folkedemokrati. I Gedser ser man knap nok en uniform, og i hvert fald da slet ikke skydevåben. Det gør man til gengæld i Warnemünde. Man når til den slutning, at de fredelige tilbøjeligheder må være ligefremt proportionale med opbudet af våben. - - Mange andre forskelle faldt i øjnene, antallet af biler, vejenes beskaftenhed, vareknapheden. Det er forskelle, der kan behandles i anden sammenhæng. Her vil vi samle opmærksomheden om forskellene mellem de kirkelige forhold i de to lande. Der er store for-

skelle.

Før vi går i lag med forskellene, vil det være på sin plads først at nævne en meget stor lighed. Efter samtale med adskillige østtyskere kan man slutte, at den kirkelige ligegyldighed er nogenlunde lige stor i de to lande. Forskellen er blot den, at herhjemme kan ligegyldigheden gemmes bort bagved folkekirkens 95-97% af landets befolkning. Her er ligegyldigheden latent. Det er muligt endnu at skjule den, at undgå at se situationen i øjnene, at bevare illusionerne. I DDR (Østtyskland) kan illusionen ikke længere opretholdes, idet kirke og stat her er totalt adskilt. Her må det falde, der ikke kan stå. Her er der ingen stat til at hanke op i kirken og holde sammen på stumperne. I Østtyskland er situationen evident, umulig at skjule. Kirkens virkelige stilling må hver dag ses i øjnene. Næppe halvdelen af befolkningen hører til kirken mere.

Det føles som en befrielse i DDR at se virkeligheden i øjnene, når man kommer fra Danmark med den af staten i alle ender opretholdt folkekirke, hvor illusionernes tåge får lov til at dække virkeligheden.

At stillingen for kirken i DDR både for de protestantiske kirkesamfund og for den romersk-katolske kirke daglig bereder de troende store vanskeligheder, er der ingen grund til at lægge skjul på. Vanskelighederne skyldes flere ting, først den, at man nu selv er ansvarlig for sin kirke og selv må bære bl.a. de økonomiske byrder, som er uforholdsmæssigt store, fordi man overtager store, dyre kirker fra folkekirkens dage, kirker, som på grund af nazitid, krig og siden kommunistisk styre i høj grad trænger til reparationer. - Vanskelighederne skyldes også en vare- og materialeknaphed, som stadig hersker i DDR, og som kirken må dele med hele den øvrige befolkning. Eksempelvis manglede en mængde vinduesruder i bykirkerne. Man havde næppe råd til at få dem sat ind igen, og havde man råd, stødte man på vanskelighederne med at skaffe glas.

Endelig skyldes vanskelighederne statens negative holdning over for kirken. Men det er naturligtvis, hvad man må vente i en kommunistisk stat, det er i overensstemmelse med kommunismens ideologi. Men ideologien giver sig mange ubehagelige udtryk i det daglige: Jugendweihe som modtræk mod kirkens konfirmation, forbud mod kirkelige publikationer, begrænset antal udrejsevisa

til kirkelige møder uden for DDR.

Er vanskelighederne store for kirkesamfundene i DDR, så får man ved besøg derovre det bestemte indtryk, at vanskelighederne er blevet en saltvandsindsprøjtning for kirken. Man mødte ingen kirkelig defaitisme; man besinder sig på de ændrede forhold og på, hvad det overhovedet vil sige at være kirke. Besindelsen retter sig mod ganske konkrete ting. Hvad er f.eks. en gudstjeneste? Hos de ældre lutherske præster lagde man mærke til den traditionelle opfattelse, at gudstjeneste hovedsagelig er ordets forkyndelse. Hos de yngre præster og lægfolk mærkedes en tydelig tendens til at understrege, at gudstjenesten er messen, at nadverfejringen med realpræsensen er midtpunktet i gudstjenesten, Kristi reale nærvær midt i en kommunistisk verden.

Man kender næppe messeklæder i de protestantiske kirker derovre. Alligevel gav flere yngre præster udtryk for, at kirken også må gå i gang med messeklæderne igen, for, som en af dem sagde, også i det ydre må det være klart både for ven og fjende, hvad det er, man har med at gøre. Kirken må være kendelig også i sin ydre skikkelse. Den økumeniske forståelse syntes at være langt mere udbredt end herhjemme.

Hvad skal man gøre med barnedåben? Tendensen er den, at kun der, hvor forældrene vil påtage sig at oplære de døbte børn i den kristne tro, kan dåb af børnene finde sted. Religionsundervisningen er som bekendt udelukket fra de offentlige skoler. Kirken må selv stå for religionsundervisningen. Et par forældre ønskede at få lillebror døbt. Det nægtede præsten. Begrundelsen var den, at forældrene ikke havde ladet de ældre søskende deltage i kirkens religionsundervisning. Før det forhold kom i orden, og den gode vilje dermed demonstreredes, kunne lillebror ikke blive døbt. En sådan praksis virker nok chokerende på en hjemlig grundtvigiansk sakramentsmagi, hvad angår dåben.

Religionsundervisningen er et stort problem for kirken, men også en opgave, man bevidst søger at løse. I skoletiden er der ingen muligheder, og det er ofte svært at finde tidspunkter i fritiden, for her kommer staten eller den kommunistiske ungdomsbewægelse hele tiden i vejen med møder og arrangementer, som børn eller forældre har at deltage frivilligt i. Man uddanner fra kirkens side unge piger til en slags sognemedhjælpere, som

især skal sættes ind i religionsundervisningen. Der er virkelig unge, der melder sig. Man sammenligne med den svigtende tilgang til diakonissehusene herhjemme! Sagen er vel den, at "kald" gerne går på opgaver, der ikke bliver løst. Engang var der ingen sygepleje af værdi. At løse den opgave var diakonissernes "kald". Nu forstår hele samfundet sygeplejens betydning. Opgaven bliver løst, men diakonisserne har stirret sig blinde på sygeplejen og ser ikke, at de uløste opgaver i dag er helt andre. Derfor er der ingen, der får kald til at være diakonisser.

I DDR møder det daglige liv de kristne på en mere skarp og udfordrende måde end herhjemme. Ret snart står man over for spørgsmålet om at give staten, hvad statens er, og Gud, hvad Guds er. Spørgsmålet står i konfliktens tegn. Man er borger i to totalitære riger, som begge kræver mennesket helt ud. Valget kan være svært for den kristne østtysker. Kirken må hjælpe sine børn til at vælge ret. Der er brug for udstrakt sjælesorg og for let og naturlig adgang til skriftemål. Atter her mærker man, hvordan de yngre østtyske præster klart ser skriftemålets nødvendighed, mens deres ældre kolleger er hildet i de sædvanlige protestantiske fordomme. Også fra lægfolks side mødte man kravet om adgang til skriftemålet. Der blev henvist til den romersk-katolske kirkes større støtte til sine troende i vanskelige situationer.

Der er uhyre vanskeligheder for kirken at kæmpe med i DDR, men indtrykket fra en kortvarig tur derovre var, at kirken har taget opgaverne op, at adskillelsen mellem kirke og stat allerede har vist sig at være et gode, der er vanskelighedernes pris værd. Jeg mødte flere præster, der ikke ønskede de folkekirkelige tilstande tilbage, da de var "at leve i illusioner".

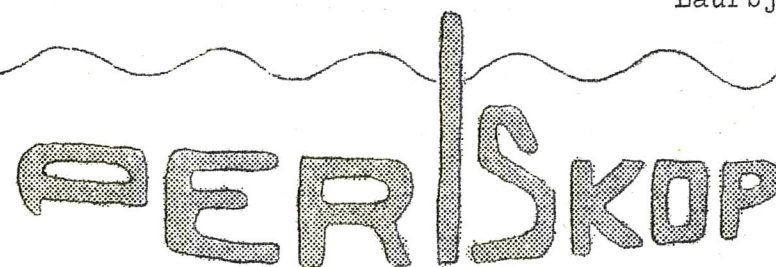
Min personlige konklusion af turen til DDR er den, at en adskillelse mellem kirke og stat er værd at arbejde for. Ganske vist høster vi herhjemme uhyre materielle fordele af som folkekirke at være undergivet statens myndighed, og vi skal ikke et øjeblik skamme os over fordelene, men huske på, at den danske statsmagt siden reformationen har frarevet kirken det meste af det gods, der skulle sikre den økonomisk. Det er ikke mere end ret og rimeligt, at staten nu må betale, hvad kirken koster; det er kun ringe og beskedne renter af

det beslaglagte kirkegods. Alligevel ville stillingen blive mere reel den dag, kirke og stat var helt adskilt. Så blev kirken tvunget til at stå på egne ben. Der ville ikke være nogen stat til at holde den oppe mere. Biskopperne måtte til at være ansvarlige ledere af kirken. De kunne ikke regne med kirkeministerens afgørelser, for han eller hun varetager først og fremmest statens og måske slet ikke kirkens interesser.

En adskillelse ville medføre et stort frafald fra kirken, sådan som det også er sket i DDR. Men det frafald bør ikke frygtes. Herhjemme er frafaldet allerede sket, det venter blot på at komme til udtryk, og det sker, når udmeldelse af folkekirken er en naturlig ting.

Jeg kunne egentlig tænke mig at spørge den højkirkelige bevægelse, om den ville gå radikalt i brechen for en adskillelse mellem kirke og stat. Det var vel ikke utænkeligt, at et initiativ i den retning ville møde genklang og støtte også hos folk fra nogle af de kirkelige retninger og fra de kredse, der allerede har meldt sig ud af folkekirken af den reelle grund, at de ikke tror på den som kirke, ja, måske slet ikke tror på Gud. Kirkeministeren taler jævnligt om formsprængning. Måske det var værd at følge hendes anvisning og sprænge den form, som folkekirke og stat i skøn samdrægtighed har spærret kirken inde i her til lands?

Per Dolmer
Laurbjerg

T Y S K H Ø J K I R K E L I G H E D

Den tyske højkirkelige bevægelse, som kaldes "Samlung" blev stiftet 1954 af den kendte provst D. Hans Asmussen og de evangeliske præster Fincke, Lehmann og Lackmann.

Man mente at have "genopdaget" betydningsfulde "katolske" trosværdier, visse Glaubensgüter, der var gået tabt inden for det evangeliske område til skade for kir-

kelivet og til hindring for økumenisk arbejde. En "re-generation" af den evangeliske tros lære var nødvendig og aktuel, og ved møder og mange skrifter gjorde man rede for tros værdier, der burde genoplives og kunne bane vej for en evangelisk-katolsk forståelse.

Det vakte en del opsigt med denne bevægelse, ikke mindst på grund af, at Asmussen lagde navn til. Han nyder jo stor anseelse i tyske kirkekredse og har jo nylig, da han fyldte 65, modtaget megen hyldest som en uforfærdet, dynamisk personlighed.

Noget pinligt virkede det dog, da ledelsen af Samlung blev uenige om det organisatoriske. Det spiller en rolle i samarbejdet ved hver højkirkelig bevægelse, hvor håndfaste regler der skal arbejdes efter, og det var nu det, der delte ledelsen af Samlung i 1960.

Lackmann mente, at bevægelsen ikke var levedygtig, med mindre den organiserede sig som tilmeldt forening med medlemsunderskrifter og fast kontingent, og så skulle man stille direkte mod k o r p o r a t i v indlemmelse i romerkirken efter visse i n d r ø m m e l s e r (messe på modersmålet, kommunion med brød og vin også for lægfolk, præsteægteskab m.m.).

Asmussen og hans tilhængere kunne ikke gå så langt og mente, at arbejdet skulle fortsætte som hidtil på mere abstrakt, akademisk plan hovedsagelig som forum for teologers samtale. Uden fast ramme som tilmeldt organisation, uden faste bidrag fra medlemmer lykkedes det Samlung at udsende et lille tidsskrift og at afholde økumeniske møder.

Lackmann og hans tilhængere organiserede sig i "Bund für evangelisch-katholische Wiedervereinigung", og dette forbund til genforening har også fået tilhængere, ja, grupper i udlandet, skønt foreningen er præget en del af den særlige tyske kirkesituation.

Lackmann er en meget produktiv teolog og har udgivet talrige bøger og skrifter. Forholdet til Samlung har nu løst sig selv, idet ledelsen af Samlung har meddelt, at man ikke vil fortsætte arbejdet.

Asmussen skal have erklæret, at det bl.a. skyldes, at man finder, det må overlades de officielle kirkelige instanser at føre samtalen videre med romerkirken, nu da koncilet har observatører og forhandlinger i venlig atmosfære. Samlung ser hermed sin opgave ført videre i rette plan.

Bund er ene om at repræsentere den yderste fløj i tysk højkirkelighed, som ellers navnlig udtrykker sig ved talrige "broderskabskredse", der er mere eller mindre lukkede.

De tyske landskirker har ikke de nordiske kirkers rummelighed, og højkirkelige præster har mistet embedet, bl.a. Lackmann.

Man kan ved Bunds årlige møder gøre interessante iagttagelser om tysk kirkeliv og sammenligne arbejdsforhold i de evangeliske menigheder. Det stærke romersk-katolske islæt i udstrakte egne af Vesttyskland med de mange flygtninge, de forskellige landskirker - ja, både det ene og det andet ligger helt anderledes, når det gælder kirkelivet hos vor sydlige nabo. Hos os betyder romerkirken jo ikke større konkurrence.

Ved et stævne for medlemmer fra den nordlige del af Vesttyskland fik jeg lejlighed til at gæste "Bund", der afholdt møde d. 17.-18. august i år i forstaden Aumühle ved Hamborg.

Stævnet foregik i Ansverushaus, et refugium, der har tilknytning til den nærliggende sognekirke. Ansverus- og Mikaelbroderskabet er med til at præge dette kirkelige mødested. Bund har et godt forhold til sådanne broderskaber, ikke mindst det sidstnævnte.

Ved mødet i Aumühle var der beskeden tilslutning, og det er måske tvivlsomt, om bevægelsen vil vokse meget fremover, selv om der arbejdes energisk for større tilslutning. Man må beundre Lackmanns udholdenhed og arbejdsindsats. Mange venter vel på afslutningen af session 2, før de vil tage stilling til Bunds sammenslutningsplaner med romerkirken. De mener ikke, at de kan se, hvad denne kirke står for, før koncilet er afsluttet, og de synes, at Bund er startet for tidligt.

Det er en kendsgerning, at Bund viser et kraftigt initiativ fra en kreds af mennesker - både præster og lægfolk - fra flere evangeliske kirkesamfund, så tanken om kirkens enhed søges virkeliggjort ved omtalte korporative indlemmelse i romerkirken, og så man får lov at tage visse evangeliske tros værdier med i et kristenliv, hvor paven godtages som øverste hyrde og "den hellige fader".

Ved mødet i Aumühle var der interessante foredrag, og man havde lejlighed til at deltage i tidebøn i det lille kapel i Ansverushaus. I den nærliggende sognekirke

var der messe efter den linje eller "ritus", der følges af Bund.

Selv om vor messe ved højkirkelige stævner ikke er lydefri og endnu på prøvestadiet, så synes jeg, dens liturgiske udformning i det store og hele er heldigere end den gudstjeneste, der bruges af Bund. Også den er at betragte som et forslag til evt. forbedring. Det forekommer mig, at den virker noget rodet og fortænkt.

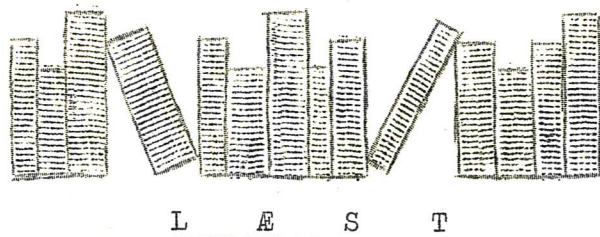
Lackmanns lange foredrag om helgenkultus var præget af stor lærdom og fortrolighed med katolsk følelse og tankegang.

Med sund kritisk sans skildrede han den katolske mariologi. Sine tanker om nævnte tema har han nærmere udtrykt i bogen "Verehrung der Heiligen" (Schwabenverlag, Stuttgart - 1958).

Den unge teolog Bo Hanson gav en skildring af forholdene i den svenske kirke. Det var en dygtig redegørelse og en sympatisk repræsentant for de få svenske højkirkelige, som samarbejder med Bund. Jeg havde lejlighed til at bringe en hilsen fra danske venner og til at skildre de hjemlige højkirkelige bestræbelser, som nærmest går i anglo-katolsk retning i forholdet til romerkirken.

Bund har næppe større muligheder i nordisk kirkeliv, men det er interessant at følge dens dristige udspil og velmente arbejde for den kirkelige enhed.

Sigurd Mejndor
Hyllested

Manuale Norvegicum (Presta handbók) ex tribus codicibus saec. XII - XIV ... edidit Helge Fæhn. Universitetsforlaget, Oslo 1962. 218 sider.

Nordmændene bor endnu længere ude i Europas periferi

end vi danskere. Og undertiden mener vi, at de derfor er længere tilbage end vi. Men på eet punkt i alt fald er de foran os - nemlig i udforskningen af deres kirkes liturghistorie. Dette skyldes ikke mindst præsten og forskeren Helge Fæhn i Fenstad, der i 1956 vandt doktorgraden på sin dygtige afhandling om "Ritualsspørgsmålet i Norge 1785-1813". Helge Fæhn, som tidligere også har udsendt bogen "Fire norske messeordninger fra middelalderen" (Oslo 1953) og været med ved udgivelsen i 1959 af faksimileudgaven af "Missale Nidrosiense" fra 1519, har nu sidste år skænket os ovennævnte værk, som vi endnu ikke har nogen parallel til for vor danske kirkes vedkommende.

"Manuale Norvegicum", som udgør første bind i serien "Libri liturgici provinciae Nidrosiensis medii aevi", der udgives af den retshistoriske kommission under Norsk Kjeldeskript-Institutt, er et udgiverarbejde af fineste videnskabelig kvalitet, forsynet med diverse indledninger, hvor professorerne Didrik Arup Seip, Oslo, og Bruno Stäblein, Erlangen, medvirker, samt registre og 16 sider plancher. På disse sidste ser vi væsentlige dele af de tre her udgivne norske middelalderhåndskrifter, som er blevet til i tiden fra d. 12. til op i d. 15. århundrede, og som tilsammen udgør den norske præsts håndbog til de fleste af hans embedshandlinger i middelalderen (det drejer sig om håndskrifterne Thott 110, 8°, Ny Kgl. Samling 32, 8° og Ny Kgl. Samling 133 f, 4°, der alle tilhører Det Kongelige Bibliotek i København). Vi finder her ritualerne for dåb og brudevielse, for præstens sygebesøg med de syges salvelse og sygekommunionen, for begravelse og vielse af vievand, olie og salt samt fastebestemmelser og naturligvis messens liturgi med tekster og bønner til en række særlige messer foruden litaniet og en række forskellige benedictioner.

Det er i sandhed en rig kirke, disse tekster giver os indblik i - ikke rig på penge, men på liturgiernes tilbedelse af Gud og på omsorg for menneskesjælene på deres vej frem til Himmerige. Jeg kom under arbejdet med denne norske "Presta handbók" til at tænke på vor danske håndbog, vore i 1949 siddende biskoppers "Vejledning i den danske folkekirkes gudstjenesteordning". Men jeg lod hurtigt sammenligningen falde. Dels fordi den er inadækvat. Dels også fordi denne sidstnævnte bog - hvor

meget godt der end er at hente i den for en præst, og hvor ofte den end kan hjælpe en til at stå fast på ægte, gammel kirkegrund; for denne ros skal den nu have! - ikke tåler sammenligningen. Den vidner nemlig om en kirke, der ikke altid kan finde sig selv; en kirke i et sent, efterreformatorisk forfald. Mens "Manuale Norvegicum" fortæller om en kirke, der endnu ved om sig selv som kirke og derfor også nøje ved, hvad den skal gøre i den og den situation. Sammenlign blot i den norske håndbogs ritual for sygekommunion ordene: "Når præsten træder ind, skal han først sige: 'Fred være med dette hus og med alle, som bor herinde! Fred over dem, som træder herind, og over dem, som går ud herfra! Fred være med alle! Amen'" (Manuale Norvegicum s. 9) med de smukke, men langt svagere ord i vort tilsvarende ritual af 1895: "Når præsten kommer til den syge, hilser han ham venligt i Gud", der i vort ritual fra 1912 er helt gledet ud (Vejledning ... s. 68 og 76).

Mange interessante enkeltheder kunne fremdrages af dette norske værk. F.eks. påvisningen af den fransk-dominikanske tradition, som de i håndskrifterne indeholdte liturgiske noder vidner om (s. XXX ff). Eller eksemplerne på *communio sub utraque specie*, lægfolkets adgang til alterkalken (s. 12, 17 og 125). Men lad os særligt standse ved udgiverens interessante formodning ud fra det, som disse tekster ikke indeholder - nemlig formodningen om, at i mindre og afsidesliggende kirker var kun en begrænset del af kirkens fulde liturgiske arv i brug. Også "Manuale Norvegicum" vidner nemlig om den allerede i middelalderen opståede uskik, at mangenem perioder af kirkeåret kun brugte få faste messeofficier i stedet for at spille på hele en periodes liturgiske register. Og Helge Fæhn drager herfra en linje op til den senere lutherske skik med et fast salme-"officium" for bestemte perioder af kirkeåret, som vi også kender her til lands (s. XXXIX). Der røres her ved det spændende spørgsmål om en eventuel sammenhæng mellem ældre luthersk liturgi og senmiddelalderlig katolsk: Når det gik så forholdsvis let gennem reformationen at vælte den tidligere katolske liturgi, skyldes dette så måske, at denne sidste allerede før reformationen var kommet i et vist forfald? Og kan sider af det gammel-lutherske liturgiske liv ikke simpelthen forklares herudfra?

En anden tankevækkende iagttagelse kan gøres ud fra "Manuale Norvegicum". Det bringer som nævnt tekster og bønner til en lang række særlige messer - f.eks. for kirkens beskyttelse, for paven, biskoppen og præsten, for kongen, for freden, for regn, for godt vejr, for rejsende o.s.v. Altså en stærk udspecialisering af votivmesserne (se f.eks. s. 31 ff). Disse ophørte alle med reformationen. Men det sind, den trang, som havde skabt dem, ophørte ikke. Thi som en afløsning af disse mange votivmesser finder vi gennem hele den ældre luthersdoms tid vore bønnebøger fulde af bønner om ganske de samme emner. Vi kan slå op i bog efter bog i d. 16. og 17. århundrede og langt op i d. 18. med og læserækker af bønner for kirkens vel, for præstens gerning, for konge og øvrighed, for vejret og de vejfarende og sejlsende o.s.v. Og nogle af disse bønner er overtaget direkte fra de katolske votivmesser. F.eks. bønner om fred, der blot er en lidt udvidet oversættelse af kollekten i Missa pro pace (Manuale Norvegicum s. 33 og Dansk Tidebog, udgivet af Theologisk Oratorium s. VIII og 40). Eller bønner for vore velgørere, hvis rod vi finder i Missa pro benefactoribus (s. 44 og f.eks. Johs. Lassenius: Bibelske Wirach, København 1706, s. 97 ff). I stedet for at fejre messerne med de mangfoldige anliggender i tanke nøjedes man i efterreformatorisk tid med selv at bede om de samme anliggender. Men linjen i sindet, i troslivet går ubrudt fra den katolske middelalder hen over reformationens parentes videre op gennem den gammel-lutherske tid.

En interessant og tankevækkende iagttagelse: De gamle votivmesser har ikke været helt så ukristelige og overflødige som ofte påstået. De har haft dybe rødder i reale menneskelige fornødenheder, i det religiøse sind, der sidenhen uden messeofferet - d.v.s. uden Kristi aktuelle medbeden - blot i den private bønns form trådte alene frem for Gud med de samme, altid aktuelle vota. Og kirkespaltningen i d. 16. århundrede har i alt fald ikke været så dyb, at den også trængte ned i sjælene. Disse vedblev langt op imod vor egen tid at være - med et udtryk af Sct. Augustin - "naturaliter catholicae" og er det vel dybest nede endnu. Også i dette perspektiv er det såre interessant at læse "Manuale Norvegicum", et betydningsfuldt værk, som også vi i den danske kirke skylder dr. Helge Fæhn tak for.

Til slut et spørgsmål eller et suk: Hvornår går en flok danske teologer og andre lærde i gang med et lignende værk fra vor egen kirkes middelalder? Der er stof nok at forske i og udgive. Og kan vi undvære inspirationen fra dette stof i arbejdet for vor kirkes fornyelse?

Urban Schrøder
Varnæs

Henrik Christiansen: Galaterbrevet, skriftligt bibelkursus i 4 skemaer udsendt af KFUM & K, kr. 2,00.

Elith Olesen: Jesus lever, 10 bibeltimer over tekster fra Markusevangeliet. KFUM & K. Kr. 1,50.

Det er jo desværre en kendsgerning, at de fleste unge af i dag ikke som den ældre generation er fortrolige med den hellige skrift. Forældre, lærere, ungdomsledere og præster må i lige høj grad bære skylden herfor.

Efter mange års forsøg på at aktivisere de unge ved hjælp af sport, folkedans samt lettere underholdning i hård konkurrence med forlystelsesindustrien ser det nu ud, som om der i KFUM & K er gode tegn på en kursændring. Det er gået op for bevægelsen, at unge af i dag slet ikke vil underholdes, men have realiteter. Og i erkendelse heraf har KFUM og KFUKs HA-landsudvalg udsendt en række kurser og pjecer til hjælp i foreningernes bibelarbejde.

Nr. 23 i rækken er højskoleforstander, pastor Henrik Christiansens gennemgang af Galaterbrevet i 4 skemaer på hver 4 sider. Der gås frem vers for vers, og efter gennemgangen stilles der på sidste side af hvert skema en række arbejdsopgaver. Kurset henvender sig til ledere og modne unge. Der gives en solid, ortodoks fortolkning.

Nr. 24, pjecen "Jesus lever", henvender sig til de yngre; forfatteren, pastor Elith Olesen fra Diakonissestiftelsen, overvurderer efter min mening de unges evner til at kapere stoffet. Det medfører, at lederen må fortolke fortolkningen for de unge. Men brugt rigtigt vil pjecen være en hjælp til at undgå forvildelser ind i den vilkårlige fortolknings krinkelkroge. Teksterne til de 10 bibeltimer er udvalgt sådan, at de tilsammen

giver indblik i de afgørende begivenheder i Jesu jordiske liv. Man kunne dog ønske sig en endnu stærkere understregning af, at "Jesus lever" i sit folk, i den hellige messe, som er midtpunktet for kristenlivet. Men vi må være KFUM & K taknemmelige for denne sobre række vejledninger. - Her i Oksenvad sogn har de unge allerede anskaffet sidstnævnte pjece og glæder sig til vinterens arbejde.

Anders Studsgård
Oksenvad

Antifonale til Ungdommens Tidebog I. Engstrøm & Sødring.

Sidste efterår udkom "Ungdommens Tidebog". Der har været stor interesse for den lille bog. Den fortjener det også, så vi kan stadig anbefale anskaffelse og brug af den, ikke mindst hvad angår konfirmander.

Allerede dengang blev et musikbilag stillet i udsigt. Det foreligger nu for de første seks tidebønners vedkommende. Det er jo sådan med tidebønner, at de kan både læses og synges. De bliver på ingen måde ringere af at læses, og læsning er langt at foretrække for en hakende og usikker sang. Men vi kommer heller ikke uden om, at sangen også her virker opløftende, så de først med sangen kommer til deres fulde ret. Og skal sangen være der, er det ganske nødvendigt, at der foreligger musikbilag, som sangen kan baseres på.

Det skal derfor hilses med glæde, at vi har fået dette første musikbilag, smukt trykt, så det passer til at lægge i tidebogen, og anskueligt stillet op, så enhver uden vanskelighed kan bruge det. Enhver, der ejer den lille tidebog, bør også være ejer af dertil hørende musikbilag. Og hermed være da det første varmt anbefalet.

B. Riisgaard
Rimsø

KIRKEDAGENE I RISSKOV

Kirkedagene 31/8-2/9 i Risskov ved Århus forløb i al ubemærkethed, i hvert fald ifølge "Kristeligt Dagblad". Alle de mange, som ikke selv kunne være med, måtte forgæves lede efter et referat og fandt ikke engang en bitte notits i den avis, som ifølge egne udtalelser giver "alsidig og fyldig orientering om kirkens liv og virke". Men når vi ellers ved, at selv det mindste kristelige årsmøde med 40-50 deltagere bliver refereret spalte op og spalte ned med ungdomsbilleder af talerne, så er dette for dårligt! Først den 18/9 (næsten 3 uger efter) fandtes gemt bort langt inde i bladet et sammentrængt referat, som ganske tydeligt er indsendt af en deltager i stævnet og optaget ud fra mottoet: "Hellere komme for sent end slet ikke at komme".

Risskov er trafikalt velegnet til sådanne kirkedage. På få timer kan man fra hele landet nå dertil. Kirkekomplekset danner desuden en fortrinlig ydre ramme, og endelig var alt det praktiske i gode hænder hos sognepræst Fog og de øvrige kirketjenere.

De, som har så travlt med at fortælle til alle sider, at højkirkeligheden bare består af en lille flok forskruede præster, burde egentlig være mødt op og have konstateret, at kun ca. 15 præster var deltagere (man kan jo kende dem på flippen). Det var en stor oplevelse at se så mange lægfolk - under en del af stævnet over 100.

I en tid, da selv kirkelige mennesker døjer med blot at holde deres søndagspligt, er det forunderligt, at alle deltagerne med glæde kunne fejre 3 messer og holde 7 tidebønner. Det gudstjenstlige fællesskab prægede dette kirkestævne. Derudfra må kirkedagenes tema "Det almindelige præstedømme i funktion" forstås. Når det er en kendsgerning, at organisationer med ordet "kirkelig" som led i navnet kan samles om lige så centralt kirkelige og kristelige emner og bare snakke derom i foredrag og i en måske uforpligtende andagt, så er det en betagende oplevelse at lade sig "som levende stene opbygge til et åndeligt hus, til et helligt præsteskab, der bringer åndelige ofre, som ved Jesus Kristus er velbehagelige for Gud", i lovsang og bøn og i samling om ord og sakrament.

Dette, at det almindelige præstedømme ikke blot er no-

get, der skal snakkes om og diskuteres, men også noget, der skal udøves, kom også ganske tydeligt frem i prædikener og foredrag.

Uden at forklejne noget af foredragene må Th. Kühls foredrag "Til søndagsmesse, hvorfor og hvordan?" fremhæves på grund af sin vækkende karakter. Det dryssede med både salt og peber, som bed og brændte. Nogle få sætninger satte sig særlig fast i min hukommelse: "Kirkegængere ved en lavkirkelig gudstjeneste ser ikke ud som kristne kommunikanter, men ligner folk, der netop har hentet deres rationeringskort". - "Jesus holdt jo ikke bare privatandagt, han deltog i folkets kult". - "Kristenliv er noget kultisk; selv den mest lavkirkelige form er kultisk - bønnen". - "Gudstjenester uden den helige nadver er andagter, principielt det samme som KFUM-sekretærens andagt". - "Til messen hører prædiken, men den er en funktion, ikke en præstation". - "Udtrykket 'Jeg har min bibel' er løgn, for den er til låns af kirken. Kristenlivet starter ikke med, at barnet får stukket en bibel i hånden, men møder en sakramental handling". - "I kirken er rigdommen, vi er de fattige".

Også de øvrige foredrag var dygtige og inspirerende, men jeg vil af pladshensyn ikke referere dem her. Redaktionen har iøvrigt lovet at bringe nogle af dem i RE-FORMATIOs kommende numre.

Et markant træk ved et højkirkeligt stævne er processionen, som i Risskov fandt sted i forbindelse med vespere lørdag aften.

Når man ellers kun kender processionens karikatur fra kirkeindvielser og ordinationer, hvor gejstlige i stedet for at lovsynge Gud får afviklet den sidste snak, så er der noget opløftende ved, at lægfolk her er med, og at alle deltagerne - både læge og gejstlige - som med én mund igen og igen svarer på forsangerens opfordringer til at prise Gud: "Thi Hans miskundhed varer evindeligt!" (Ps. 136). Det var en klar tilkendegivelse for verden, at kirken er det lovsyngende gudsfolk. At verden så forarges og kalder det udvendighed, må falde tilbage på den selv. Efter kirkedagene mødte jeg en mand af denne verden. Han var tilfældigt kommet forbi og sagde ordret til mig: "Sikke en forestilling! - og så gik de rundt efter en ung mand med et kosteskaft". (Processionskrucifikset var måske ikke velegnet, for bærestangen af det lyse ubehandlede træ sås mere end sel-

ve krucifikset). Jeg indvendte: "Går De da ikke selv i procession 1. maj?" - "Jo da, det var noget andet, men kirken skal ikke lave teater, den skal prædike og bede!" Han var forresten b e d e mand!

Det, at den kirkelige fornyelse ofte bliver misforstået, må ikke få os til at tabe modet. Kirkedagene i Risskov blev en sand opmuntring til fortsat tjeneste i det almindelige præstedømme; det er jo Kristus, som sender. - For dem, som føler modstanden vokse uden at kunne stå den ret imod, vil jeg citere af søndagens gamle introitustekst: "Lad dem beskæmmes og rødme, som vil mig til livs, og de, der ønsker mig ondt, lad dem vige med skændsel; lad dem stivne af rædsel ved deres skam". (Intr. til 12. s. e. Hl. Tref. - Ps. 70).

N.B. Med tak modtoges til kirkedagene 120 kr i gaver, i kollektor 736,61 kr. Anders Studsgård
Overskuddet: 271,70 kr blev sendt til Oksenvad
Mariade træne i Kallund.

-----+----- I N D H O L D S F O R T E G N E L S E -----+-----

6. årgang nr. 6 - Efteråret 1963

N.F.S.Grundtvig: Troen og Aanden - og Hjertet	121
KOMMENTAR: B.Riisgaard: Folkekirkelige strukturændringer og kirkens struktur ..	122
TEOLOGISKE BIDRAG (6): J.Em.Hansen: Om bispeembedet	126
Per Dolmer: Adskillelse mellem kirke og stat	133
PERISKOP: S.Mejndor: Tysk højkirkelighed	137
LÆST: H.Fæhn: Manuale Norvegica v/U.Schrøder	140
H.Christiansen:Galaterbr.	
E. Olesen: "Jesus lever" v/A.Studsgård	144
Antifonale t.Ungd.Tidebog v/B.Riisgaard	145
A.Studsgård: Kirkedagene i Risskov	146
RE-FORMATIO udsendes af en kreds af præster i den danske kirke. REDAKTION: Urban Schrøder, Varnæs; O. Lund Pallesen, Lyngby; Poul Ulsdal, Hejls; Per Dolmer, Laurbjerg; B. Riisgaard, Rimsø pr. Voldby (ansvarshavende). EKSPEDITION: Povl Dahl, Ålsø pr. Grenå, giro 881.42, telefon Ålsø (063) 3.16.08.	
Bladet kommer i mindst 6 årlige numre og koster 8 kr., for studerende dog 6 kr.	